

Tulemusvaldkond	Heaolu (HE)
Tulemusvaldkonna eesmärk	Eesti on riik, kus inimesed on hoitud, ebavõrdsus ja vaesus väheneb ning toetatud on kõikide pikk ja kvaliteetne tööelu
Valdkonna arengukava	Heaolu arengukava 2023–2030 (HEA)
Programmi nimi	Vanemaealiste programm
Programmi eesmärk	Eestis elavatel vanemaealistel on võrdsed võimalused ühiskonnas osalemiseks, nad on ühiskonna igapäevaellu kaasatud ning majanduslikult hästi toime tulevad
Elluviimise periood	2023–2026
Peavastutaja	Sotsiaalministeerium (SoM)
Kaasvastutajad	Sotsiaalkindlustusamet (SKA)

Sissejuhatus

Heaolu tulemusvaldkonna vanemaealiste programm on koostatud heaolu arengukava 2023–2030 elluviimiseks ja eesmärkide täitmiseks. Programm keskendub vanemaealiste heaoluga seotud küsimustele ja seab eesmärgiks, et vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud kõigiga võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toime tulevad.

Programmi eesmärk, mõõdikud ja eelarve

Programmi eesmärk on tagada, et Eestis elavatel vanemaealistel on võrdsed võimalused ühiskonnas osalemiseks, nad on ühiskonna igapäevaellu kaasatud ja nad tulevad majanduslikult hästi toime.

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025	Sihttase 2026
Aktiivsenana vananemise indeks <i>Allikas: Euroopa Komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskus</i>	37,9 (2018)	40,0	40,4	40,9	41,3
Suure hoolduskoormusega (20 ja enam tundi nädalas) 16-aastaste ja vanemate inimeste osakaal <i>Allikas: Statistikaamet, Eesti Tööjõu-uuring</i>	2,3% (2021)	2,2%	2,2%	2,1%	2,0%

Ülevaade olukorrast

Rahvastiku vananemisest ja puudega inimeste arvu suurenemisest tulenevalt on sotsiaalvaldkonna suurimad probleemid pensionide tagamiseks täiendavate vahendite leidmine, aktiivsenana ja tervena vananemise toetamine ning abituse ja abivajaduse tekkimise ennetamine. Vananemisega ja vanusesõbraliku lähenemisviisiga on vaja arvestada kõigis riigi poliitikavaldkondades. Vanemaealiste heaolu puudutavad probleemid ei ole valdkondadeüleselt poliitikameetmetesse integreeritud. Jätakuvalt nähakse vanemaealisi pigem sotsiaal- ja tervisevaldkonna sihtrühmana. Vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemist saab toetada vanusesõbralike poliitikameetmetega, mis arvestavad vanemaealiste vajadusi igas eluvaldkonnas. Vanemaealisi on vaja enam kaasata poliitika kujundamisse ning neile on vaja anda võimalus rääkida kaasa vanemaealiste eluolu puudutavates otsustes, kohaliku elu kujundamisel tuleb arvestada vanusesõbraliku keskkonna põhimõtetega ning luua võimalusi

aktiveerivateks tegevusteks, sh vabatahtlikuks tööks. Võrreldes Euroopa eakaaslastega on vanemaealised ühiskonda oluliselt vähem kaasatud, sh osalevad vähem vabatahtlikus tegevuses ja poliitikas ning tegelevad vähem hobidega. Vanemaealisi kaasavad esinduskogud ei ole levinud ning ka vabatahtlik tegevus saab alles hoogu. Digipädevuse puudumine ajal, kui arvutikasutus on kujunenud igapäevase elu osaks, piirab vanemaealiste ligipääsu teabele ja suhtlusele.

Vanemaealised on võrreldes ülejäänud elanikkonnaga suuremas vaesusriskis. Eriti raskes majanduslikus olukorras on üksi elavad pensionärid. Samas on näha, et nii demograafiast kui mittetraditsiooniliste töövormide järjest laialdasemast kasutamisest tuleneva maksumaksjate vähenemise ja II pensionisambasse pensioniks kogutu enne pensioniiga ärakasutamise tõttu on keskmise pensioni ja keskmise palga suhe tulevikus veelgi vähenemas. Samuti töötab järjest enam inimesi osaliselt välisriikides, mis omakorda vähendab maksumaksjaid ning pensioniõigusi Eestis. Vananemisega seotud hoiakud mõjutavad vanemaealiste elukvaliteeti ja heaolu – vanemaealiste ühekülgne kujutamine soodustab vanuseliste eelarvamuste ja stereotüüpide teket. Vanuselist diskrimineerimist tajutakse ja kogetakse enim töösuhetes.

Vanemaealised on haavatavad ka väärkohtlemise, hülgamise ja hooletusse jätmise ning väärkuse ja lugupidamise kaotuse suhtes. Vanemaealiste vastu suunatud vägivalda peamised põhjused on lähedaste sotsiaalsed ja vaimse tervise probleemid. On alust eeldada, et vanemaealiste depressioon on aladiagnoositud ja -ravitud, kuid juba diagnoositud kõrge depressiivsuse tase näitab, et vaimsele tervisele on vaja senisest enam tähelepanu pöörata.

Meede 1.1. Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, võrdselt koheldud ning majanduslikult hästi toime tulevad

Meetme eesmärk: vanemaealiste võimalused ühiskonnas osaleda ja majanduslikult toime tulla on paranenud.

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025	Sihttase 2026
50–74-aastaste tööhõive määr, % <i>Allikas: Statistikaamet</i>	57,6%	57,3%	57,2%	57,3%	57,4%
65-aastaste ja vanemate suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr, % <i>Allikas: Eurostat</i>	41,6 % (2021)	39,3%	36,8%	35,9%	35,9%

Tegevus 1.1.1. Vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemise toetamine

Tegevuse eesmärk: vanemaealiste ühiskonnaelus osalemine on paranenud ja nad on õigel ajal toetatud.

Mõõdik	Algtase	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025	Sihttase 2026
Aktiivsena vananemise indeksi alavaldkond „ühiskondlik aktiivsus“ <i>Allikas: Euroopa Komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskus</i>	14,3 (2018)	15,0	15,1	15,3	15,4

Aktiivsena vananemise indeksi alavaldkond „sotsiaalne aktiivsus ja soodustav keskkond“ <i>Allikas: Euroopa Komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskus</i>	53,2 (2018)	57,4	58,2	59,1	60,0
---	----------------	------	------	------	------

414 Vanemaealiste poliitikakujundamisesse kaasamine (SoM)

Teenuse eesmärk on kaasata vanemaealisi poliitikakujundamisse strateegilise partnerluse kaudu. Selleks võimestatakse vanemaealiste huvikaitse- ja esindusorganisatsioone ning nende võrgustikke, toetatakse vanemaealiste esinduskogude loomist kohalike omavalitsuse juurde. Lisaks edendatakse vanusesõbraliku ühiskonna kujundamist, sh töötatakse välja ja juurutatakse Eestis vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtted ning kaasatakse vanemaealisi enam poliitikakujundamisse.

412 Võimaluste loomine aktiveerivateks tegevusteks (SoM)

Koostöös kohalike omavalitsuste ja sotsiaalteenust pakkuvate asutustega edendatakse vabatahtlikku tegevust hoolekandes, rakendades vabatahtlikke vanemaealiste ja täisealiste erivajadusega inimeste abistamisel. Vabatahtlike pakutav koordineeritud ja paindlik tugi kohalikes omavalitsustes parandab abivajajate elukvaliteeti, täiendab ametlikke sotsiaalteenuseid ja aitab edasi lükata abivajaduse süvenemist ja/või ennetada hoolekandeesutusse paigutamist. Ühelt poolt on tegemist vanemaealisi aktiveeriva tegevusega vabatahtliku töö kaudu, teisest küljest abivajadust ennetava tugiteenusega.

404 Hoiakute muutmine vanemaealistesse töötajatesse (SoM)

Teenuse eesmärk on muuta stereotüüpset mõtlemist ning vanemaealise töötajaskonna ebavõrdset kohtlemist ja tõrjumist tööturul. Kavas on muuta tööandjate ja töötajate negatiivseid hoiakuid avalikkuse teadlikkuse suurendamise, tööandjate mitmekesisuse juhtimise oskuse parendamise ja vanemaealiste vajadusi arvestavate teenuste arendamise kaudu. Vanusesurvevastase teavitusega suurendatakse ühiskonnas sallivust ning suunatakse tööandjaid ja töötajaid nägema vanemaealist töötajat kui konkurentsivõimelist ja võrdset partnerit.

Tegevus 1.1.2. Pensionisüsteemi kujundamine ja hüvitiste maksmine

Tegevuse eesmärk: hüvitiste, toetuste ja nõustamisega inimestele rahalise heaolu tagamine ja pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse kindlustamine.

Mõõdik		Algtase	Sihttase 2023	Sihttase 2024	Sihttase 2025	Sihttase 2026
Vanaduspensioni teoreetiline netoasendusmäär; mediaanpensioni suhe mediaanpalka* <i>Allikas: Statistikaamet, Rahandusministeerium</i>	Netoasendusmäär	42% (2021)	44%	44%	44%	44%
	Mediaan	56% (2021)	59%	58%	58%	58%
Rahvapensionimäär suhe arvestuslikku elatusmiinimumi <i>Allikas: Statistikaamet, Sotsiaalkindlustusamet</i>		1,09 (2021)	1,1	1,1	1,1	1,1

*40-aastase staažiga mediaanpalka saanud inimese I ja II samba netopension netomediaanpalgast.

57 Pensionipoliitika kujundamine ja selle elluviimise korraldamine (SoM)

Teenuse sisuks on pensionipoliitika väljatöötamine ja ellurakendamine eesmärgiga tagada nii praegustele kui ka tulevastele pensionäridele piisava suurusega asendussissetulek. Selleks analüüsitakse koos Rahandusministeeriumiga järjepidevalt kogu Eesti pensionisüsteemi ning analüüsi põhjal tehakse ettepanekud pensionisüsteemi muutmiseks. Pensionisüsteem peab tagama ühelt poolt nii adekvaatse minimaalse sissetuleku, aga ka rahuldava teise sissetuleku asenduse, sh üksi elavatele inimestele. Uute töövormide kasutuselevõtmise ja II pensionisamba vabatahtlikuks muutmise tõttu otsitakse võimalusi, et tuua täiendavaid vahendeid pensionisüsteemi, sh arendades kogumispensionil põhinevaid pensioniskeeme ja tööandjapensionit. Piiriüleisel töötamisel kogutud pensioniõiguste säilimiseks sõlmitakse Euroopa Liidu väliste riikidega kahepoolseid sotsiaalkindlustuslepinguid.

302 Riiklik vanaduspension (SKA)

Pension on sotsiaalkindlustushüvitis vanaduse korral. Pensionisüsteemi eesmärk on tagada pensionile läinud inimesele igakuine sissetulek, mis sõltub tema varasemast panustamisest pensioniskeemi (sotsiaalmaksu tasumine). Vanaduspension saamiseks peab olema jõudnud vanaduspensioniiikka ja täidetud vajalik pensionistaaž. 01.01.2017 hakkas vanaduspensioniiiga järk-järgult tõusma ning jõuab 2026. aastaks 65. eluaastani. Vanaduspensioniiiga suureneb vastavalt sünniaastale. 01.01.2021 jõustus I samba reform, mille tulemusena loodi ennetähtaegse ja edasilükatud vanaduspension asemele paindlik vanaduspension. Pensionil on mitu alaliiki ja palju erinevaid sihtrühmi.

Suurendamaks inimeste teadlikkust ja võimekust, et tagada vanaduspõlves rahaline heaolu, luuakse pensioni kompetentsikeskus, mis pakub inimestele juba varasest tööeas pensionipõlve planeerimiseks erapooletut, asjalikku ja lihtsat nõu ning tööriistu.

186 Represseeritu ja tuumakatastroofi tagajärgede likvideerija toetus (SKA)

Represseeritu toetuse maksmise aluseks on okupatsioonirežiimide poolt repressseeritud isiku seadus. Toetust on õigus saada repressseeritu tunnistuse omanikul. Alates 2016. aastast kehtib tervise taastamise toetuse ja sõidusoodustuse asemel repressseeritu toetus, mille suurus alates 2018. aastast on 230 eurot kalendriaastas ning mille taotlemiseks ei nõuta kuludokumentide esitamist. Alates 1. aprillist 2018 kehtib sotsiaaltoetus tuumakatastroofi tagajärgede likvideerijatele, mida makstakse sotsiaalhoolekande seaduse (SHS) § 140 alusel.

297 Välisriigis töötavate ja tagasipöördujate sotsiaalkindlustus ja -toetus (sh A1) (SKA)

Sotsiaaltoetusi vanaduspensionieas välisriigist Eestisse asunutele makstakse sotsiaalhoolekande seaduse § 140 alusel, mis näeb ette sotsiaaltoetuse maksmise rahvapensioni määras, mida iga aasta 1. aprillil indekseeritakse pensioniindeksiga. Alates 2022. aastast on toetuse suurus 275,34 eurot kuus. Sotsiaalmaksu ravikindlustuse osa makstakse välisriigist tagasi pöördunud Eesti kodanikule või eesti rahvusest inimesele sotsiaalmaksuseaduse alusel.

Tõend A1 väljastatakse inimestele, kes viibivad lähetuses välisriigis või töötavad mitmes riigis. Seda võivad taotleda nii tööandja, töötaja kui ka ametnik. Tõendiga määratakse kindlaks isiku kindlustajariik. Tõendi väljastab riik, mille sotsiaalkindlustuse õigusakte kohaldatakse ja sellega tõendab lähetuses viibiv või mitmes riigis töötav isik vastu võtva riigi ametkonnale, et tema suhtes ei kohaldata ühegi teise tema tööga seotud riigi sotsiaalkindlustuse õigusakte. Hiljem kasutatakse sotsiaalmaksu infot pensioni maksmise alusena.

189 Üksi elava pensionäri toetus (SKA)

Üksi elava pensionäri toetust makstakse alates 2017. aastast sotsiaalhoolekande seaduse alusel. Toetuse eesmärk on parandada pensionäri majanduslikku iseseisvust ja vähendada tema vaesusriski. Toetust makstakse üks kord aastas oktoobrikuus üksi elavatele pensionäridele, kelle igakuine netopension on väiksem kui 1,2-kordne Eesti keskmine pension, s.o 2022. aastal alla

669 euro. 2022. aastal on toetuse suurus 200 eurot. Toetuse maksmise määr ja toetuse suurus kehtestatakse igaks eelarveaastaks riigieelarvega.

191 Olümpiavõitja toetus (SKA)

Olümpiavõitja riikliku toetust makstakse spordiseaduse alusel. Toetust makstakse olümpiavõitjale vanuse (kümme aastat enne vanaduspensioniiiga) või osalise või puuduva töövõime alusel. Toetuse määr isiku kohta ühes kuus on eelarveaastale eelneva aasta III kvartali Eesti keskmine brutokuupalk (2021. a 1441 eurot, 2020. a 1384 eurot), kuid toetuse uus suurus ei või olla väiksem eelmise aasta olümpiavõitja riikliku toetuse suurus. Toetuse saamise taotlus esitatakse Sotsiaalkindlustusametile, kes vastavalt seadusele otsustab toetuse määramise ning teeb toetuse väljamakse.

237 Riiklik töövõimetuspension (SKA)

Töövõimetuspensionile saavad inimesed, kellel on ekspertiisiotsus töövõimetuse kohta ehk inimene ei ole võimeline tööga elatist teenima või see on raskendatud. Töövõime kaotus võib olla täielik (100%) või osaline (10–90%). Töövõimetuspensionile makstakse 40–100%-lise töövõimekaotuse korral. Töövõimereformiga ei lisandu alates 1. juulist 2016 enam uusi töövõimetuspensione ning alates 1. jaanuarist 2017 hindab töövõimet ja maksab töövõimetoetust Eesti Töötukassa. Töövõimetuspensionile maksmise õiguslik alus tuleneb riikliku pensionikindlustuse seadusest (RPKS).

238 Riiklik toitjakaotuspension (SKA)

Toitjakaotuspensionile on õigus toitja surma korral tema ülalpidamisel olnud perekonnaliikmetel. Lapsele, vanemale või lesele määratakse pension sõltumata sellest, kas ta oli toitja ülalpidamisel või mitte. Õiguse riiklikule toitjakaotuspensionile sätestab riikliku pensionikindlustuse seadus (RPKS). Lapsel on õigus toitjakaotuspensionile kuni 18-aastaseks saamiseni, õppimise korral kuni 24-aastaseks saamiseni. Lesel on õigus toitjakaotuspensionile üksnes siis, kui ta ei tööta ja kasvatab toitja kuni 3-aastast last, samuti raseduse ajal või kui lesk on püsivalt töövõimetu või pensionieas.

306 Riikliku vanaduspensionikogumisosaga (SoM)

Rahvastiku vananemise probleemiga tegelemiseks loodi 2002. aastal riikliku vanaduspensionikogumisosaga ehk kohustuslik kogumispension. Inimene, kelle eest makstakse Eestis sotsiaalmaksu, teeb sissemaksid kohustuslikku pensionifondi. Tema sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osa jaguneb kaheks – 16% eest omandab ta jooksvalt rahastatava riikliku pensionikogumisosaga ja 4% kantakse kohustuslikku pensionifondi. Pensionile minnes koosneb riiklik vanaduspension samuti kahest osast – jooksvalt rahastatavast riiklikust vanaduspensionist ja riikliku vanaduspensionikogumisosast. Viimati nimetatud sõltub kohustuslikku pensionifondi kogutud summa suurus ja inimese vanusest pensionile minekul. Pensionile makstakse välja elukindlustusseltsid või pensioniregistri pidaja.

Programmi eelarve

Planeerimistasand	Programmi tegevus	Teenus	Vastutaja	Meede / Aasta			
				Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, võrdselt koheldud ning majanduslikult hästi toime tulevad			
				2023	2024	2025	2026
KULUD	Programm kokku:			3 441 393 896	3 437 910 811	3 675 883 034	3 899 230 070
	Vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemise toetamine	Kokku:		849 671	1 156 528	1 427 933	1 345 678
		Vanemaealiste poliitikakujundamisesse kaasamine	SOM	635 328	504 078	371 678	371 678
		Võimaluste loomine aktiveerivateks tegevusteks	SOM	109 343	212 450	216 255	220 000
		Hoiakute muutmine vanemaealistesse töötajatesse	SOM	105 000	440 000	840 000	754 000
	Pensionisüsteemi kujundamine ja hüvitiste maksmine	Kokku:		3 440 544 224	3 436 754 283	3 674 455 101	3 897 884 392
		Pensionipoliitika kujundamine ja selle elluviimise korraldamine	SOM	486 835	443 239	466 934	448 887
		Riiklik vanaduspension	SKA	2 645 951 024	2 900 186 380	3 121 838 716	3 327 358 554
		Represeeritu ja tuumakatastroofi tagajärgede liikvideerija toetus	SKA	2 351 181	2 269 547	2 194 540	2 124 152
		Välisriigis töötavate ja tagasipöördujate sotsiaalkindlustus ja -toetus (sh A1)	SKA	695 812	710 183	723 182	733 800
		Üksi elava pensionäri toetus	SKA	18 563 181	18 407 547	18 736 540	19 376 152
		Olümpiavõitja toetus	SKA	719 958	731 325	755 187	797 063
		Riiklik töövõimetuspension	SKA	8 585 702	9 088 478	9 349 846	9 423 792
		Riiklik toitjakaotuspension	SKA	18 790 531	20 217 584	20 840 156	21 121 992
		Riikliku vanaduspensiooni kogumisosa	SOM	744 400 000	484 700 000	499 550 000	516 500 000

Programmi teenuste maksumus kujuneb teenuse osutamisega seotud otsestest kuludest (nt inimestele suunatavad toetused või teenusekohtade ülalpidamine) ning teenuse osutamisega seotud kaudsetest kuludest (teenust osutava asutuse personali- ja majandamiskulud ning IKT kulud).